

CONSTITUTIE VAN DE ANTROPOSOFISCHE VERENIGING: EEN WEZENLIJK VRAAGSTUK **Over de identiteit en de continuïteit van de *Weihnachtstagungs-Vereinigung*.**

Verschillen van inzicht en van interpretatie aangaande de inrichting van de antroposofische vereniging vormen sinds het overlijden van Rudolf Steiner een vraagstuk: het “constitutievraagstuk”, waarvoor het vinden van een breed gedragen oplossing telkenmale stuit op tegenstellingen die diep wortelen in de geschiedenis van de vereniging.

In 2017/2018 zijn in verbindende eensgezindheid blokkades opgeheven rond de besluiten van 1935, waarmee Ita Wegman en Elisabeth Vreede ten onrechte uit het door Rudolf Steiner gevormde bestuur van de antroposofische vereniging in Dornach waren gezet. Brengt die zelfde eensgezindheid ons ook dichter bij een oplossing van het constitutie-vraagstuk? Die vraag maakt verdieping in dit constitutie-vraagstuk tot een actuele noodzaak. Niet om daar mee splijtende tegenstellingen uit het verleden op te roepen, maar om door te dringen tot de kiem die daar in als verbindend perspectief voor de toekomst valt te herkennen. Het is moeilijk daartoe de juiste toon te treffen en misschien ook om de juiste toon te horen. De lezer kan daarbij helpen.

Een bezinning op de constitutie van de antroposofische vereniging zal moeten gaan over de huidige statuten van de *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*, vanuit inzicht in de wordingsgeschiedenis van die statuten. Dat is tot waar Hendrik van Heek in zijn streven naar neutraal onderzoek de draad van de constitutionele ontwikkelingen heeft gevolgd (lit.-1). Zijn bevindingen sporen mij aan om – kijkend naar de toekomst –zicht te krijgen op het perspectief dat Rudolf Steiner voor ogen kan hebben gestaan bij wat hij nastreefde vanaf de *Weihnachtstagung-1923* tot aan zijn sterven, namelijk om de in 1923 nieuw opgerichte *Anthroposophische Gesellschaft (A.G.)* met het volle behoud van diens “esoterische” missie, te ommantelen met een formeel als wereldse rechtspersoon te erkennen en in het handelsregister in te schrijven *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft (A.A.G.)*. Wat ligt daar in besloten als een motiverend toekomst-perspectief?

Gevestigde centrale instituties in Dornach benoem ik met hun Duits-talige benamingen, zoals die zijn gebezigd in officiële statuten en documentatie. Voor die formele benamingen van instituties, en voor de afkorting daar van begin ik zowel zelfstandige als bijvoeglijke naamwoorden met hoofdletters, zoals dat ook in de Duitse literatuur het geval is. Dat in tegenstelling tot de schrijfwijze voor meer algemene begrippen, waarvoor ik de bijvoeglijke naamwoorden geen hoofdletter geef (zo onderscheid ik bijvoorbeeld tussen *Anthroposophische Gesellschaft* als formele institutie en *anthroposophische Gesellschaft* als algemeen begrip).

Duitse teksten zijn door mij aangehaald in Nederlandse vertaling. Duits-talige benamingen en vertalingen vanuit het Duits in het Nederlands geef ik weer in cursief.

De *Anthroposophische Gesellschaft* : vrucht van de *Weihnachtstagung-1923*.

Inzicht in het concept, het perspectief, dat Rudolf Steiner bij het constitueren van de antroposofische vereniging vanaf 1923 voor ogen kan hebben gestaan, is niet makkelijk te verwerven. Het zal vooral moeten worden afgelezen uit de feiten, beginnend met de *Weihnachtstagung-1923* tot aan het overlijden van Rudolf Steiner op 30 maart 1925, zoals die zijn te vinden in de verslaglegging van de *Weihnachtstagung-1923/24* (lit.-2) en in de verzamelband “*Die Konstitution 1924/1925*” (lit.-3). In dat wordingsproces kunnen twee trajecten worden onderscheiden: de vorming van de *Anthroposophische Gesellschaft* en de vorming van de *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*.

De *Weihnachtstagung-1923*, met als kern de *Grundstein-Legung*, stond geheel in het teken van de door Rudolf Steiner voorgenomen oprichting van een nieuwe *allgemeine anthroposophische Gesellschaft*, een nieuwe vereniging waarbinnen de diepste esoterie zou zijn verbonden met de grootst mogelijke openbaarheid. Uit alles valt op te maken dat hem voor die nieuwe vereniging op dat moment een concept voor ogen stond van een esoterische hoedanigheid – wortelend in het geestesleven – verenigd met een wereldse hoedanigheid gericht op erkenning in het rechtsleven.

Rudolf Steiners concrete oprichtingsdaad bepaalde zich op dat moment tot de esoterische component van zijn concept, tot de constitutie van de vereniging “naar binnen toe”, in de vorm van de vernieuwde **Anthroposophische Gesellschaft (A.G.)**. Een vereniging wortelend in het geestesleven, die zich richtte op “*mensen die antroposofie als inhoud van hun leven willen opnemen*”. Dat is, waar Rudolf Steiner verslag van deed in de eerste van zijn reeks “*Brieven aan de leden*”, op 13 januari 1924 (lit.-4). In die brief publiceerde hij de voor deze A.G. vastgestelde „statuten“, waarbij hij benadrukte dat die niet in de gebruikelijke zin als statuten moeten worden opgevat, maar als beschrijving van zuiver menselijke levens-verhoudingen waar op antroposofie kan gedijen; nadien zijn ze benoemd als “*Prinzipien*”, in het navolgende betiteld als “oprichtings-statuut”. Als zodanig waren ze niet bedoeld om formeel in het handelsregister te worden ingeschreven; ze beschrijven een esoterische entiteit (een esoterische “wezenlijkheid”). De vereniging van 1923 is niet een instituut, maar een gemeenschap van mensen met wie Rudolf Steiner, door zich daar als voorzitter bij aan te sluiten, zijn karma verbond. Niet een *Verein* (=formeel ingeschreven vereniging), maar een *Vereinigung* (=vereniging/verbinding) van mensen. Rudolf Steiner heeft met kerstmis 1923 voor de sinds 1912 bestaande exoterische A.G. een esoterische A.G. in de plaats gesteld: een esoterische A.G. die de kern kon vormen voor de op dat moment nog in concept verkerende verbinding tussen diepe esoterie en grootste openbaarheid.

Voor Rudolf Steiner zal de *Anthroposophische Gesellschaft*, met zijn door hem gevormde “*esoterisch bestuur*” en met zijn ideële oprichtings-statuut, hebben voldaan als fundamentele stap om uitvoering te geven aan zijn bedoelingen om antroposofische beweging en antroposofische vereniging voortaan één te doen zijn, om een geestelijke beweging te verenigen met mensen op aarde. In die zin sprak hij zich daar over uit in karma-voordrachten in Dornach, in Parijs, in Arnhem, in Torquay (lit.-5). Op naam van deze *Anthroposophische Gesellschaft* ondertekende hij in het voorjaar 1924 voor de leden nieuwe lidmaatschapskaarten (lit.-6). Binnen het kader van deze esoterische A.G. is Rudolf Steiner vanaf de *Weihnachtstagung* tot zijn overlijden inhoudelijk aan het werk geweest en heeft hij de leden aangesproken met zijn brieven aan de leden, met de *Leitsätze*, met de Michaël-brieven, met de karma-voordrachten, met de esoterische Michaël-school en met zo veel meer. Leden zullen zich in die laatste jaren van Rudolf Steiners leven niet anders dan als behorend tot de door Rudolf Steiner beoogde *allgemeine anthroposophische Gesellschaft* hebben beschouwd, zonder besef van het feit dat die met de oprichting van de *Anthroposophische Gesellschaft* voor wat zijn wereldse component betreft nog incompleet was. En zonder weet te hebben van Rudolf Steiners bemoeiingen ter completering van zijn concept voor de constitutie van de vereniging.

Rudolf Steiners concept voor een *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*.

Uit zijn uitspraken tijdens de *Weihnachtstagung-1923* over de nieuw op te richten *allgemeine anthroposophische Gesellschaft* is duidelijk, hoe Rudolf Steiner reeds toen een constitutioneel concept voor ogen moet hebben gestaan waarbij de “esoterische entiteit” *Anthroposophische Gesellschaft* hecht zou zijn verbonden met een “exoterische institutie” *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*, een formeel voor de wet te erkennen rechtspersoon (*Verein*). Dat het concretiseren van dit volledige concept niet makkelijk was blijkt uit het feit dat Rudolf Steiner dit niet onmiddellijk tijdens de *Weihnachtstagung-1923* zo afmaakte. Met het vinden van de passende vorm voor zijn concept heeft hij in feite tot het einde van zijn leven moeten worstelen. De door Rudolf Steiner in die zoektocht gezette stappen zijn door Hendrik van Heek uitvoerig beschreven.

In eerste instantie lag het voor de hand zo’n formeel te erkennen rechtspersoon ***Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft (A.A.G.)*** nieuw op te richten en in die richting zette Rudolf Steiner begin 1924 zijn eerste stappen. Die gingen onmiddellijk verder dan alleen het vormen van een formele ommanteling van de A.G.; zijn concept voor de constitutie van de A.A.G. moest ook gaan dienen als een bedding voor alle aan de missie van de A.G. te verbinden instellingen; die zouden als onderafdelingen binnen die nieuwe rechtspersoon A.A.G. komen te functioneren. Daarmee wilde

Rudolf Steiner persoonlijk grip krijgen op een uniform (*einheitlich*) beleid, ten einde te kunnen instaan voor het naar buiten treden van de antroposofie en tegenwicht te bieden tegen de bedreigingen van de antroposofie in die jaren.

Als een voorbereidende eerste stap op deze weg vond op 29 juni 1924 een statutenwijziging plaats van de rechtspersoon *Verein des Goetheanum der freien Hochschule für Geisteswissenschaft* (in het vervolg genoemd *Goetheanum Verein*) – eerder in 1911 in München onder de aanvankelijke naam *Johannes Bauverein* opgericht als autonoom “eigenaar” voor terreinen en Goetheanum-bouw, en als zodanig ingeschreven in het handelsregister. Deze statutenwijziging vormde deze tot dan toe zelfstandige *Goetheanum Verein* om tot onderafdeling van een nog nieuw op te richten A.A.G. De reden voor Rudolf Steiner om met de vorming van deze onderafdeling vooruit te lopen op de oprichting van de A.A.G. zelve was dat hij, door zo doende als voorzitter van de A.G. tevens het voorzitterschap van die *Goetheanum Vereniging* op zich te nemen, formele zeggenschap kreeg over de afwikkeling van alle zakelijke transacties die de *Goetheanum Vereniging* te verwerken kreeg in de nasleep van de brand van het eerste Goetheanum en voor de bouw van een tweede Goetheanum. Bij de gelegenheid van deze statutenwijziging van de *Goetheanum Vereniging* sprak Rudolf Steiner zich voor het eerst in detail uit over zijn concept voor de door hem beoogde constitutie van een nieuw op te richten A.A.G. met vier onderafdelingen. Als eerste van die onderafdelingen noemde hij de “*Anthroposophische Gesellschaft im engeren Sinne*”, waarmee hij doelde hij op de A.G. zoals die tijdens de *Weihnachtstagung-1923* was opgericht. In dit concept zou dus de *Anthroposophische Gesellschaft* naast drie andere “autonome” onderafdelingen voortbestaan als een zich duidelijk in zijn esoterische functie onderscheidende entiteit, binnen de zich naar de wereld toe manifesterende rechtspersoon A.A.G. Het esoterische bestuur van de A.G. (*im engeren Sinne*) zou als zodanig in personele unie gaan participeren in andere bestuurscolleges binnen deze constitutie, ten einde zo de eenheid van beleid te bevorderen en te waarborgen. Rudolf Steiner wilde zo de A.G. in een prominente positie brengen, als toonaangevende esoterische kern **binnen** het totaal van de A.A.G.

Deze omvorming van de *Goetheanum Verein*, als voorbereiding op een nieuw op te richten A.A.G., is niet ingeschreven in het handelsregister. Een nieuwe A.A.G. volgens deze opzet is er niet gekomen. Tot de belemmeringen daartoe behoorden problemen van fiscale aard en van eigendomsrecht.

Rudolf Steiners concept geënt op een andere werkelijkheid.

Het zijn aldus belemmeringen van wereldse aard geweest die Rudolf Steiner er toe noopten de verwerkelijking van zijn constitutionele concept al in de zomer 1924 in een andere richting te zoeken. In plaats van de *Goetheanum Verein* tot onderafdeling van de A.A.G. te maken, verkoos hij nu deze bestaande en statutair ingeschreven rechtspersoon *Goetheanum Verein* zelve tot overkoepelende *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* om te vormen. Uiterlijk gezien een andere manier om het zelfde concept te realiseren. Uit een praktisch oogpunt van continuering van eigendomsrechten binnen een zelfde rechtspersoon is dat een begrijpelijke constructie, al zette die de eerder vastgestelde statutenverandering van de *Goetheanum Verein* van 29 juni 1924 op losse schroeven.

Uit een spiritueel oogpunt gebeurde hiermee iets ingrijpends: het **wezen** van de oorspronkelijke rechtspersoon *Goetheanum Verein* werd met die stap tot drager van Rudolf Steiners veel verder reikende oogmerken met de A.A.G.; een spirituele daad die alleen Rudolf Steiner zelf in zijn consequenties kon doorzien en kon voltrekken. En zo geschiedde.

Op 8 februari 1925 besloot de *Goetheanum Verein* middels opnieuw een statutenwijziging zijn naam te veranderen in *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*, en binnen die rechtspersoon vier onderafdelingen op te nemen: de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft*, de *Philosophisch-Anthroposophischen Verlag*, de *Administration des Goetheanum-Baues*, en het *Klinisch-Therapeutische Institut*. Omdat nu de *Goetheanum Verein* tot “koepelorganisatie” A.A.G. werd gepromoveerd, nam de nieuw verschijnende onderafdeling *Administration des Goetheanum-Baues* zijn oorspronkelijke opgave als bouwheer voor het Goetheanum c.a. over.

Voornoemde *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* verscheen nu als onderafdeling in de plaats van wat op 29 juni 1924 nog werd aangekondigd als *Anthroposophische Gesellschaft im engeren Sinne*. Hoewel over de bedoelingen daarmee niets is te vinden moet dit veel meer hebben betekend dan alleen een andere naam voor het zelfde. De nu op 8 februari 1925 ingestelde onderafdeling *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* duidt niet zonder meer op de A.G. zelve. Moeten we die *Administration der A.G.* begrijpen als een binnen de rechtspersoon A.A.G. nieuw in te richten orgaan, een statutair “bruggenhoofd”, waarop de *Anthroposophische Gesellschaft* met behoud van zijn autonome positie in het geestesleven zou kunnen aansluiten?

Op 3 maart 1925 vond de formele inschrijving plaats van deze statutenwijziging van de *Goetheanum Verein* in het handelsregister, onder de nieuwe naam *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*. In de statuten (art.1) wordt deze A.A.G. tot op de dag van vandaag aangemerkt als een *Verein*, d.w.z. een formeel in het rechtsleven gevestigde institutie. Als afkorting voor deze formele *Verein* gebruik ik in het vervolg de term V.A.A.G.

Op grond van het hier geschetste wordingsproces, lijken Rudolf Steiners bedoelingen met de constitutie van 8 februari 1925 ongeveer als volgt te kunnen worden geïnterpreteerd:

- Een (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*, als overkoepelende rechtspersoon wettelijk ingeschreven in het handelsregister, met statuten die richting gevend zijn voor die V.A.A.G. zelve en zijn statutaire onderdelen – waar onder als eerste de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft*.
- In zekere zin daarvan los gehouden de sinds de *Weihnachtstagung-1923* onveranderd gebleven *Anthroposophische Gesellschaft*, niet wettelijk ingeschreven en met een door Rudolf Steiner gevormd en voorgezeten *esoterisch bestuur*. Een A.G. die zich voor wat zijn activiteiten binnen het geestesleven betreft – met als centrum van zijn werken de *Freie Hochschule für Geisteswissenschaft* – laat leiden door zijn oprichtings-statuut (*Prinzipien*).
- Deze in organisatorische zin “autonome” A.G. staat via (het “bruggenhoofd”) de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* met de V.A.A.G. in verbinding. Dit bruggenhoofd vormt de aanzet om alle legale en economische aspecten van de A.G. voortaan te laten uitoefenen binnen de *Administration der A.G.* als statutair onderdeel van de rechtspersoon V.A.A.G., opdat de A.G. zelve des te zuiverder in zijn hoedanigheid van autonome esoterische entiteit zou kunnen gaan functioneren.
- Bestuurscolleges binnen het kader van de V.A.A.G. en zijn onderdelen worden zoveel als mogelijk benoemd in personele unie met het bestuur van de A.G., opdat in esoterische aangelegenheden het beleid van de A.G. heersend is, geïnspireerd vanuit het geestesleven.
- Individuele leden, in hun hoedanigheid van navolgers van de “*Grundstock*” waarop Rudolf Steiner tijdens de *Weihnachtstagung* de oprichting van de A.G. baseerde, zijn conform de regels van het oprichtings-statuut via hun afzonderlijke groepen aangesloten bij de A.G. (wat zou overeenstemmen met het feit dat de roze lidmaatschapskaarten ook na februari 1925 het opschrift bleven dragen: “*Mitglied der Anthroposophische Gesellschaft*”). Als lid van de A.G. worden zij geadmistreerd bij – en betalen contributie aan – de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* en zijn daarmee tevens aangesloten bij de V.A.A.G.

Zo bezien werd hier door Rudolf Steiner een ogenschijnlijke stap terug – het moeten afzien van een geheel nieuw op te richten A.A.G. – omgebogen tot een fundamentele stap vooruit: het realiseren van een constitutie waarin de wereldse V.A.A.G. en de esoterische A.G. autonoom naast elkaar zouden voortbestaan, elk in hun zuivere hoedanigheden van respectievelijk rechtspersoonlijke institutie en esoterische entiteit, met elkaar innig verbonden via de nieuwe *Administration der A.G.*

De hier door mij gegeven interpretatie van Rudolf Steiners bedoelingen met de V.A.A.G. van 1925 correspondeert met de eerste van drie door Hendrik van Heek genoemde mogelijkheden (lit.-1,

blz.14). Als die interpretatie de juiste is, moet daarmee tegelijkertijd worden vastgesteld dat aan Rudolf Steiners bedoelingen na zijn overlijden en tot nu toe geen gevolg is gegeven.

Het constitutie-vraagstuk kondigt zich aan.

Naar de leden toe is destijds slechts summier en cryptisch over deze constitutionele ontwikkelingen gecommuniceerd. In het *Nachrichtenblatt* van 22 maart 1925 (lit.-2, blz.567) deed de *Vorstand* aan de leden mededeling van de vorming van de V.A.A.G. op 8 februari 1925, echter met een tekst die grotendeels teruggreep op de eerder op 29 juni 1924 door Rudolf Steiner uitgesproken visie op de constitutie van de antroposofische vereniging. De nadien geëffectueerde omslag, waarbij op 8 februari 1925 de V.A.A.G. was gevormd uit de bestaande *Goetheanum Verein* met een in zekere zin nieuwe onderafdeling "*Administration des Goetheanum-Baues*", werd de leden niet duidelijk gemaakt. Hoe de relatie moest worden begrepen van deze V.A.A.G.-1925, waarin statutair opgenomen een onderafdeling "*Administration der Anthroposophischen Gesellschaft*", tot de A.G. van 1923 met zijn oprichtings-statuut werd nergens toegelicht. Wat een en ander voortaan betekende voor het lidmaatschap van de vereniging – van de A.G., of van de V.A.A.G., of van beide – werd evenmin expliciet benoemd, al valt uit een verwarrende toevoeging over afdracht van ledenbijdragen via de landelijke verenigingen of zelfstandige groepen aan de *Administration der Allgemeinen (??) Anthroposophischen Gesellschaft* een bedoeling af te lezen dat leden van de A.G. voortaan (tevens?) lid waren van de V.A.A.G.

Rudolf Steiner heeft tot het laatst toe zijn volle aandacht gegeven aan de communicatie met de leden via het *Nachrichtenblatt*. We moeten er van uit gaan dat hij het concept van deze publicatie onder ogen zal hebben gehad (lit.-7, blz.54). Maar ook is overgeleverd dat hij de statuten van de V.A.A.G. niet rijp zou hebben geacht voor publicatie naar de leden; de vormgeving van de constitutie was wat hem betreft nog onvoltooid. Is het denkbaar dat hij voor dat moment genoegzaam heeft moeten nemen met datgene wat zijn mede-bestuursleden van zijn intenties hadden begrepen en oppakten?

Wat, er nu op terugkijkend, in de mededeling van 22 maart 1925 het meest opvalt is, hoe die is geschreven vanuit het oorspronkelijke constitutionele concept van Rudolf Steiner van 29 juni 1924 voor één vereniging, met de A.G. daar binnen. Van de fundamentele zwenking die Rudolf Steiner maakte naar 8 februari 1925 lijkt door de opstellers van de mededeling geen nota te zijn genomen. Reeds op dat moment lijkt een kloof te zijn ontstaan tussen degenen die Rudolf Steiners bedoelingen nog steeds interpreteerden vanuit diens oorspronkelijke *Weihnachtstagung*-concept, en de werkelijkheid van de statuten van 8 februari 1925.

Het constitutie-vraagstuk, de vraag in hoeverre de sindsdien geworden constitutie strookt met de bedoelingen van Rudolf Steiner, kondigt zich in deze mededeling van 1925 reeds onmiskenbaar aan. Het vervolg is geweest, dat op Rudolf Steiners uiteindelijke concept van 8 februari 1925 stelselmatig is voortgebouwd vanuit een dubieus referentiekader, namelijk dat van de door hem verlaten voornemens van 1923/1924. Dit heeft geresulteerd in een stapsgewijs toenemende dominantie van de wereldse V.A.A.G. als drager van de constitutie, ten koste van de esoterische functie van de A.G.

De geworden werkelijkheid van de constitutie, een keerpunt?

De statuten van de V.A.A.G. van 8 februari 1925, met daar in opgenomen vier onderafdelingen waarvan als eerste de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft*, hebben sinds het overlijden van Rudolf Steiner vele wijzigingen ondergaan. Hoewel, in mijn veronderstelling, Rudolf Steiner in februari 1925 de fundamentele keuze maakte de bestaande A.G. autonoom te laten voortbestaan naast de toen gevormde V.A.A.G., werd nadien stapsgewijs de A.G. statutair volledig geïntegreerd in de V.A.A.G. Met name de statutenwijzigingen van de V.A.A.G. van 17 april 1965 en van 12 april 2014 waren in dit verband van beslissende betekenis. In een aanhangsel achter deze beschouwing is het procedurele verloop van de statuten-wijzigingen in hoofdzaak samengevat.

De belangrijkste wijzigingen van de V.A.A.G.-statuten sinds 1925 zijn wat de verhouding tot de A.G. betreft de volgende:

- = diverse inhoudelijke elementen uit het oprichtings-statuut van de A.G. vonden hun weg naar de statuten van de V.A.A.G. (zonder overigens het oprichtings-statuut van de A.G. zelve te wijzigen);
- = de V.A.A.G. identificeerde zich met de A.G. door het oprichtings-moment van de A.G. tot het zijne te maken en door zich aan het oprichtings-statuut van de A.G. te conformeren (1965, lit.-11);
- = de herkomst van de V.A.A.G. uit de *Goetheanum Verein* werd uit de statuten geschrapt (1965);
- = het oprichtings-statuut van de A.G. werd als aanhangsel gevoegd bij de statuten van de V.A.A.G.;
- = de onderafdeling *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* werd geëlimineerd (2014).

Deze uiteindelijke identificatie van de V.A.A.G. (in 1925 voortgekomen uit de *Goetheanum Verein* van 1911) met de A.G. (opgericht in 1923 krachtens het door de leden van de A.G. aanvaarde oprichtings-statuut) ligt besloten in artikel 2 van de vigerende V.A.A.G.-statuten. Dit artikel luidt, in vertaling:

Statuten der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft

1 –

2 – *De vereniging* (bedoeld is de in de aanhef genoemde V.A.A.G.) *komt haar opgaven en doelen na volgens het haar (?) door Rudolf Steiner voorgestelde en bij de oprichtingsvergadering op 28 december 1923 (?) door de leden eenstemmig aangenomen oprichtings-statuut (?)*.

3 –

De in dit artikel 2 beschreven wording van de V.A.A.G. maakt zichtbaar hoe de V.A.A.G. de identiteit van de A.G. volledig tot de zijne maakte. Ook voor het overige staan de tot nu toe ontwikkelde statuten – en daarmee de thans formele constitutie – in het teken van de identificatie van de V.A.A.G. met de A.G. Deze identificatie herhaalt zich op de web-site van de V.A.A.G. Daar gaat aan de weergave van de V.A.A.G.-statuten de inleidende zin vooraf: “*Op grond van het oprichtings-statuut van 1923 en de statuten kan de Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft voortdurend nieuw de vervulling van zijn opgave nastreven: ‘de grootst denkbare openbaarheid te verbinden met echte, ware esoterie’*”. De door Rudolf Steiner met de *Weihnachtstagung-1923* aan de A.G. verbonden missie is gaandeweg tot die van de V.A.A.G. geworden.

Deze V.A.A.G.-statuten vormen de uitkomst van een proces dat éézijdig berust op besluitvorming binnen de V.A.A.G. en waarin de A.G. als zodanig geen aandeel had.

In dit proces hebben zich in juridische zin onvolkomenheden voorgedaan. Die zijn niet van zodanige aard dat ze de bedoelingen van het proces hebben ontkracht en ze hebben de wettelijke inschrijving van de diverse wijzigingen in het handelsregister niet in de weg gestaan. In die zin kunnen de statuten-2014 worden opgevat als een legaal geaccepteerde consolidatie van het constitutionele wordings-proces van de V.A.A.G.; ze bevestigen de continuïteit en de formele gedaante waarin de antroposofische vereniging als V.A.A.G. in het rechtsleven verschijnt.

Dat is echter maar één kant van het verhaal. Het verlegt het constitutie-vraagstuk van vragen naar de continuïteit van de V.A.A.G., naar vragen over het handelen met de identiteit van de A.G.!

Het proces van integratie van de A.G. in de V.A.A.G., dat zich in feite reeds aankondigde in de mededeling van 22 maart 1925, is in het aanhangsel achter deze beschouwing beschreven. De meest knellende uitkomsten van dit proces van integratie zijn:

- de V.A.A.G. domineert als rechtspersoon de constitutie en maakte de identiteit van de A.G. tot de zijne;
- de A.G. zelve als autonome esoterische entiteit verkeert in diepe slaap;
- het zijn in feite nog uitsluitend de leden die de continuïteit van de A.G. representeren, maar zij zijn onwetend over hun positie in de A.G. en/of de V.A.A.G.

Uiteindelijk heeft dit proces van integratie de A.G. zelfs dieper geïncorporeerd in de V.A.A.G. dan Rudolf Steiner beoogde in zijn aanvankelijke concept van december 1923/juni 1924, dat voorzag in het behoud van een onderafdeling A.G. (*im engeren Sinne*) als esoterische kern binnen de constitutie.

Dit alles vormt een complex van conflicterende factoren. Terugzoeken naar de oorzaken maakt dit complexe vraagstuk inzichtelijk, maar lost het niet op.

Moeten we de huidige stand van de constitutie zien als een ontmoedigend dieptepunt, of als een mogelijk keerpunt in een noodzakelijk rijpingsproces van zich terugtrekken naar opnieuw opbloeien van Rudolf Steiners intenties? Is met de kwalificatie van de V.A.A.G.-statuten 2014 als consolidatie van de ontwikkeling van de (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*, en met het wegruimen van historische blokkades in 2017/2018 een punt bereikt, waar we tot een ommekeer kunnen komen in ons omgaan met het constitutie-vraagstuk? Een punt van ommekeer dat we niet mogen verslapen?

Inzicht in de wording van de constitutie is onontbeerlijk, maar dan vooral als stimulans om nu ernst te maken met wat Rudolf Steiner in 1925, als uitkomst van zijn worsteling met de vormgeving van de constitutie, als kiem heeft gelegd. Om daarin de potentie te ontdekken en op te pakken die er voor de toekomst nog steeds in verborgen ligt.

Het doorzien van het constitutie-vraagstuk is een actuele opgave met het oog op de toekomst.

Een wezenlijk concept van onderscheiden en verbinden.

Om te doorzien wat Rudolf Steiner als kiem voor de toekomst legde en ons nu te wenden naar wat ons uit die toekomst tegemoet komt, is het van belang nog eenmaal grondig te preciseren wat de essentie is van de ommekeer die Rudolf Steiner maakte met zijn concept, van juni 1924 naar februari 1925. Die ommekeer werd in het voorafgaande al geduid als een fundamentele stap voorwaarts.

De kiem, die in het concept van 8 februari 1925 als uitkomst van Rudolf Steiners worsteling met het aarden van de constitutie verscheen, kan in zijn essentie worden begrepen vanuit een besef van het **wezens-karakter** van instituties. Rudolf Steiner gaf het creëren van de A.A.G. als een nieuwe (nog “maagdelijke”) institutie op, en entte die als V.A.A.G. op de “volwassen” *Goetheanum Verein*, die zijn wezen gedurende 14 jaar expliciet had gevormd in het rechts- en economisch leven. De V.A.A.G. nam zo doende een wezen aan dat zich niet liet verenigen met het wezen van de esoterische A.G. Het uit elkaar houden van de V.A.A.G. en de A.G. als wezen, was zo gezien voor Rudolf Steiner een dwingende noodzaak. Daar in ligt de fundamentele ommekeer die Rudolf Steiner maakte: van een concept dat A.G. en A.A.G. binnen het wezen van één vereniging zou hebben verenigd (1923/1924), naar een concept dat beide als in wezen autonome instituties onderscheidde (1925). De sleutel waarmee die autonome instituties dan toch de noodzakelijke verbinding konden aangaan zou gestalte krijgen in de onderafdeling *Administration der A.G.*

Een concept gericht op **één worden** maakte plaats voor een concept gericht op **onderscheiden en verbinden**. Daarmee liet Rudolf Steiner ons een geniale oplossing na voor een wezenlijk probleem. Deze oplossing is kiem gebleven; het niet doorgronden van Rudolf Steiners fundamentele ommekeer heeft in institutioneel opzicht wezens met elkaar in conflict gebracht. Ligt daar een verklaring voor hardnekkige controverses binnen het verenigingsleven?

Het geniale van het uiteindelijke concept van februari 1925, opgevat als “concept van onderscheiden en verbinden”, ligt als kiem besloten in drie elementen:

- = een autonome A.G. die zich zuiver naar zijn aard als entiteit in het geestesleven ontplooit, ten einde antroposofie in verbondenheid met zijn geestelijke beweging op aarde te brengen;
- = een autonome V.A.A.G. die zich zuiver naar zijn aard als institutie in het maatschappelijk leven van recht en economie sterk maakt, om antroposofie krachtig in de wereld te zetten;
- = een hechte verbinding tussen beide, in praktische vorm doordat de tot de wereldse V.A.A.G. behorende *Administration der A.G.* de formeel-maatschappelijke functies van de A.G. behartigt, en op spiritueel niveau doordat het esoterische bestuur van de A.G. in personele unie in de besturing van de *Administration der A.G.* en van de V.A.A.G. participeert.

Dit is nog steeds een uniek en krachtig concept, een concept dat de potentie in zich draagt antroposofie zijn opgave in de mensheidsontwikkeling krachtig te laten vervullen.

In de hier beschreven kiem voor het verenigings-organisme verschijnt een analogie met Rudolf Steiners driedig mensbeeld: de zich in hun specifieke hoedanigheden onderscheidende V. A.A.G. en A.G. verbonden door de *Administration der A.G.* lijken een afspiegeling van de menselijke constitutie, met een hoofd-organisme en een stofwisselings/ledematen-organisme, verbonden door een hart/longen-organisme.

Dit constitutionele concept is niet tot werkelijkheid geworden. De antroposofische vereniging staat in het licht van deze beschouwing voor de cruciale vraag: is het opportuun en “aan de tijd” de *Anthroposofische Gesellschaft*, als autonome esoterische entiteit, uit zijn slaap te wekken?

De constitutie: een motiverend en verbindend perspectief?

Ook al beklemtoonde Rudolf Steiner hoe het hem bij de constitutie ging om vereniging van mensen, niet om het formuleren van statuten, toch gaat deze beschouwing tot hier toe nauwelijks over leden van de vereniging en over de betrokkenheid en de inzet waarmee leden antroposofie in de praktijk van hun leven bedrijven. Voor leden die de vereniging binnenkomen op zoek naar inhouden van de antroposofie is het vraagstuk van de constitutie ondoorgrondelijk en komt er niet of weinig op aan. Zonder dat we ons bekommeren om een constitutie-vraagstuk brengt de praktijk van het verenigingsleven ons in vele situaties waar de door ons gezochte esoterie rijkelijk aanwezig is. In verheugende praktijken van “antroposofie doen”, vanuit Rudolf Steiners impuls van de *Weihnachtstagung-1923*, ligt nog steeds het fundament van de constitutie.

Pas naar mate een besef van verantwoordelijkheid voor het wezen van de vereniging groeit, kan het vinden van de weg in dit constitutie-vraagstuk tot levensnoodzaak worden. Om onze verbinding met Rudolf Steiners bedoelingen te verdiepen, maar vooral uit besef hoe antroposofie de kracht van een heldere en functionele constitutie nodig heeft, om in de wereld vruchtbaar te kunnen werken.

Deze beschouwing resulteert in een cruciale wekroep: is de *Anthroposofische Gesellschaft*, als autonome esoterische entiteit, nog uit zijn slaap te wekken? En tot wie richt zich die wekroep? Een functionerend *esoterisch bestuur* van de A.G. bestaat niet meer, het door Rudolf Steiner in 1923 als zodanig gevormde esoterische bestuur heeft geen opvolgers gekregen. De weg “boven langs”, middels de door Rudolf Steiner beoogde bestuurlijke unie, is daarmee afgesloten. Bestuurders van de V.A.A.G. zijn te zeer exponent van die wereldse rechtspersoon om die weg te kunnen heropenen. De andere weg is die “onder langs”, via de leden. Hoe zeer die leden ook onkundig zijn van de verhoudingen binnen de constitutie en ook al functioneren zij feitelijk als lid van de V.A.A.G., zij zijn krachtens hun lidmaatschapskaart (zoals die althans nog in Dornach wordt uitgegeven) verbonden aan de A.G. Leden sluiten aan op de ononderbroken keten die zijn oorsprong heeft in de *Grundstock* van de *Weihnachtstagung-1923* en in het oprichtings-statuut van de A.G. Leden representeren de latente continuïteit van de A.G.

Tot ons allen als lid kan de oproep tot wekken van de A.G. zich daarom richten, welke ook de positie is die we in de vereniging innemen. Als voldoende actief betrokken leden zich aangesproken weten door Rudolf Steiners uiteindelijke intenties met de constitutie kan daaruit “bottom-up” initiatief volgen om de door hem gelegde kiem tot leven te brengen, om daar de vormen voor te vinden. Zijn we er als leden aan toe de A.G. weer invulling te gaan geven als autonome esoterische kern van de constitutie, met zijn oprichtings-statuut en met een op esoterische inhoud georiënteerd bestuur? Een *esoterisch bestuur*, dat antroposofie met gezag in de wereld kan representeren? Klinkt zo Rudolf Steiners uiteindelijke intentie van februari 1925 ons tegemoet als een klemmende vraag uit de toekomst? Is het nu het moment en de plaats om met zulke vragen aan de slag te gaan?

Die toekomst begint niet met oplossingen, met moties en met aanpassing van statuten. Het begint er mee dat we als *Vereinigung von Menschen* elkaar vinden in de wil om die door Rudolf Steiner geïnitieerde esoterische A.G. weer tot levende verschijning te brengen.

Zo resulteert deze beschouwing niet in vragen aan het bestuur om iets te doen, maar in een beroep op onze eigen verantwoordelijkheid als actief betrokken leden om compleet te willen maken en te helen wat Rudolf Steiner met de *Weihnachtstagung-1923* als uniek concept voor een **allgemeine anthroposophische Gesellschaft** heeft gegrondvest, en waar hij in februari 1925 de uiteindelijke vorm voor vond. Een vorm die kan helpen het karma van de vereniging in orde te brengen.

Ter afsluiting van deze beschouwing passen twee vragen: hoe waar zijn de hier ontwikkelde gezichtspunten? En wat brengen die teweeg?

De vraag naar de waarheid van mijn conclusies stel ik in de eerste plaats mij zelf, als actief betrokken lid, "*tätig sein wollendes Mitglied*", indachtig de plichten die Rudolf Steiner daar aan verbindt (lit.-4, 4^e brief van 10 februari 1924). Mijn drijfveren om dit onderwerp aan te pakken wortelen in mijn levensloop. Mijn zoeken naar waarheid behelsde niet een uitpuittend bronnen-onderzoek, maar het verkennen van de grote lijn die spreekt uit voor ons allen toegankelijke geschriften. Mijn bevindingen zijn ten dele bedacht, maar mij in hoge mate ook ingegeven tijdens mijn verdieping in dit onderwerp. Hoe de ernst van dit onderwerp mij ter harte gaat drukt zich uit in een mate van stelligheid van mijn bevindingen. Maar nu stel ik ze als fundamentele vragen: kunnen deze bevindingen door actief betrokken leden als waar beleefd worden? Doe ik Rudolf Steiner recht met mijn opvattingen over zijn bedoelingen met de constitutie van de vereniging?

Ik dank degenen die mij, met hun steun, met hun suggesties en met hun tegenwerpingen, hebben gesterkt in mijn voornemen deze bevindingen en vragen ter discussie te stellen.

De andere vraag, naar wat deze bevindingen kunnen teweeg brengen, heeft twee kanten.

Mijn bevindingen gaan over een ingrijpende ommekeer van onze gevestigde verhouding tot de constitutie en ze willen uit dien hoofde veel in beweging brengen. Een wakker wezen *Anthroposophische Gesellschaft* zou de vereniging in zijn esoterische hoedanigheden een eigen dynamiek geven. Vanuit dat wezen zou weer een weg kunnen worden bereid naar de vorming van een *esoterisch bestuur*, naar het voortwerken van Rudolf Steiners impuls van de *Weihnachtstagung*, naar een passend huis voor de *Freie Hochschule für Geisteswissenschaft*. Binnen het wezen *Anthroposophische Gesellschaft* zou werkelijke antroposofische gemeenschaps-vorming zich kunnen ontwikkelen. Het zou nieuwe voorwaarden scheppen om onze vereniging te openen naar de geestelijke wereld en naar de individualiteiten die als pioniers van de antroposofie aan de Michaëlschool zijn verbonden. Het zou ons beter herkenbaar doen zijn voor allen die antroposofie als inhoud in hun leven zoeken. Voor de antroposofische beweging en voor komende generaties van leden een motiverend en verbindend perspectief.

Maar deze bevindingen vergen niet het afbreken van wat er in de afgelopen bijna honderd jaar als V.A.A.G. is opgebouwd. Het gaat er om naast die gevestigde V.A.A.G. de kiem gebleven A.G. opnieuw tot leven wekken. Pas wanneer die A.G. zijn ware identiteit weet te herwinnen, kan de V.A.A.G. statutair en wat zijn inrichting betreft daarin volgend zijn en zich op de daar uit ontstaande nieuwe werkelijkheid aanpassen. Een toekomstige werkelijkheid, waarin de exoterische rechtspersoon (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* zich intensief verbindt met een zich autonoom onderscheidende esoterische *Anthroposophische Gesellschaft*.

Dat brengt mij ten slotte terug naar Rudolf Steiners driedig mensbeeld: niet het hoofd-organisme moet tot zwijgen worden gebracht, het stofwisselings/ledematen-organisme wil worden gewekt, opdat ook het hart/longen-organisme in stroming kan komen. Het totale organisme kan zo in zijn volle potentie tot bloei komen, in zijn dynamiek van te onderscheiden en verbindende functies.

Verantwoording:

Literatuur:

- 1 – Hendrik van Heek, maart 2019, studie “Hoe vindt een esoterische beweging een haar passende exoterische vorm?”, aangekondigd in Motief nr.231 van april 2019, blz. 5 en te downloaden vanaf www.motief.online.
- 2 – Rudolf Steiner, *Die Weihnachtstagung zur Begründung der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft 1923/24*, GA-260.
- 3 – Rudolf Steiner, *Die Konstitution der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft*, GA 260-a.
- 4 – Rudolf Steiner, 1924, *Briefe an die Mitglieder, Einzelausgabe* maar ook in GA 260-a; vertaald in publicatie van de Antroposofische Vereniging in Nederland 1985.
- 5 – Rudolf Steiner, Dornach 12 april en 5 september 1924, Parijs 23 mei 1924, Arnhem 18 juli 1924, Torquay 12 augustus 1924, in *Esoterische Betrachtungen Karmischer Zusammenhänge II, IV, V en VI*, GA 238, vertaald in WV Karmaonderzoek 2, 3, 4 en 5.
- 6 – Rudolf Steiner, 5 september 1924, in *Esoterische Betrachtungen Karmischer Zusammenhänge IV*, GA 238, vertaald in WV Karmaonderzoek 5.
- 7 – Bodo von Plato en Uwe Werner, in *Besinnung auf Guenther Wachsmuth, Sonderheft 6 der “Mitteilungen aus dem anthroposophischen Leben in der Schweiz”*, december 2000.
- 8 – Christoph Lindenberg, 1997, *Rudolf Steiner, eine Biographie, Band II*.
- 9 – Martin Basfeld en Tatiana Garcia-Cuerva, artikel “*Gesellschaftsgestaltung und Karma*” in *Ein Nachrichtenblatt* van 18 maart 2018.
- 10 – Emanuel Zeylmans van Emmichoven, 1992, *Wer war Ita Wegman, Eine Dokumentation, Band 3, Kämpfe und Konflikte 1924 bis 1935*.
- 11 – Bodo von Plato, 1986, *Zur Entwicklung der Anthroposophischen Gesellschaft. Ein historischer Überblick*, vertaald als “De Antroposofische Vereniging. Impuls en ontwikkeling”.
- 12 – Ralf Gleide, artikel “*Ist die Weihnachtstagung gescheitert?*” in *Ein Nachrichtenblatt* van 10 maart 2019.
- 13 – Aart Klein, oktober 2018, artikel “Vereniging: bevragen en bewegen?” , in Motief nr.226, oktober 2018.

Mijn beschouwingen gaan niet in op praktische uitvoerbaarheid, op mogelijkheden en op onmogelijkheden van mijn bevindingen. Het gaat voor alles om het zoeken van aansluiting aan **het wezen van Rudolf Steiners intenties**, en om het elkaar vinden binnen de vereniging in het perspectief dat uit zijn intenties voor ons oplicht. Onze wil om daarheen op weg te gaan moet niet op voorhand worden bepaald door aspecten van praktische haalbaarheid, maar door de ideële verhoudingen die we willen scheppen tussen een esoterische stroming en zijn exoterische bedding. Pas als we voor ons zelf helder in beeld hebben waar we in dat opzicht met de constitutie heen willen, zal ons dat de kracht en de vindingrijkheid moeten geven daar in maatschappelijke zin praktische vormen voor te vinden. Kracht en vindingrijkheid zullen zeker nodig zijn binnen de heersende maatschappelijke context, die er niet op is ingericht zich naar geestesleven en rechtsleven onderscheidende instituties hun plaats te geven. We zullen wat dat betreft pioniers moeten zijn.

Voor Rudolf Steiner was het een tijd vergende worsteling om uiteindelijk een kiem te leggen voor wat hem met de *Weihnachtstagung-1923* als concept voor een *allgemeine anthroposophische Gesellschaft* voor ogen stond. Het mag ook voor ons als leden een gestage zoektocht zijn om in zorgvuldigheid aan Rudolf Steiners bedoelingen te beantwoorden. Een delicate zoektocht, die vraagt om een open, tastende, luisterende en ruimte gevende benadering, waarin het beste dat op esoterisch gebied onder leden schuilt aan het licht kan komen.

Vooreerst gaat het daarbij meer om het delen van inzichten dan om het concretiseren daarvan in programmatische aanpak en leden-initiatief.

Aart Klein, april 2019

**Aanhangsel bij voorgaande uitvoerige beschouwing:
“Constitutie een wezenlijk vraagstuk”**

**INTERPRETATIE VAN HET DE WORDINGS-PROCES VAN DE CONSTITUTIE VAN DE
ANTROPOSOFISCHE VERENIGING, OP BASIS VAN PROCEDURELE FEITEN**

Op zoek naar inzichten inzake de continuïteit van de antroposofische vereniging en het lidmaatschap daar van, volgt hier een samenvattend overzicht van **het procedurele handelen** op beslissende overgangsmomenten. Deze interpretatie berust op wat over deze procedurele wordings-momenten van de constitutie in gangbare antroposofische literatuur is te vinden.

Feiten betreffende de A.G. zijn ingesprongen ten opzichte van die van de A.A.G.

= **December 1923**, *Weihnachtstagung-1923*. Rudolf Steiner sprak in vele toonaarden over zijn plannen voor de oprichting van een *allgemeine anthroposophische Gesellschaft*, een geheel nieuwe vereniging waar binnen antroposofische beweging en antroposofische vereniging één zullen worden, waarin de diepste esoterie zal zijn verbonden met de grootst mogelijke openbaarheid. Voor deze *allgemeine anthroposophische Gesellschaft* legde hij de ideële grondsteen. Over de nadere uitwerking van het totale concept voor die vereniging sprak hij zich nog niet uit (lit.-2).

= **28 December 1923**, na uitvoerige voorbespreking stemden de aanwezigen op de *Weihnachtstagung* in met Rudolf Steiners oprichtings-statuut voor een nieuwe *Anthroposophische Gesellschaft*, een entiteit (een wezenlijkheid) in het geestesleven die de plaats in nam van de tot dan toe bestaande beheers-vereniging onder die zelfde naam. De hier mee opgerichte nieuwe A.G. vormde de esoterische component, de esoterische kern, voor hetgeen Rudolf Steiner als omvattende *allgemeine anthroposophische Gesellschaft* voor ogen stond. De A.G. met zijn oprichtings-statuut en zijn esoterische bestuur was uitdrukkelijk niet bedoeld als een in het handelsregister in te schrijven rechtspersoon (lit.-4, eerst brief aan de leden dd. 13 januari 1924).

Het betekende een overgang van het lidmaatschap van de voormalige naar de nieuwe A.G., hetgeen in de maanden nadien door Rudolf Steiner werd bekrachtigd door het ondertekenen van lidmaatschapskaarten op naam van de nieuwe *Anthroposophische Gesellschaft*. Nieuwe leden kwamen vanaf dat moment binnen in deze A.G. volgens de in het oprichtings-statuut beschreven procedure. De *Weihnachtstagung-1923* vormde zo het begin van een keten van door mensen vervuld lidmaatschap.

In deze A.G., waarbinnen Rudolf Steiner van af de *Weihnachtstagung-1923* zijn nieuwe impulsen kon realiseren, lag de wezenlijke identiteit van de antroposofische vereniging besloten. Vragen over continuïteit van de constitutie van de vereniging en van het lidmaatschap hebben betrekking op het gebeuren vanaf deze uitgangssituatie.

De antroposofische vereniging was voor Rudolf Steiner met deze esoterische A.G. niet compleet. Aan de constitutie van de vereniging, die Rudolf Steiner tijdens de *Weihnachtstagung-1923* en met de grondsteenlegging betitelde als *allgemeine anthroposophische Gesellschaft*, ontbrak nog de exoterische wereldse component waarmee die door inschrijving in het handelsregister erkenning kon verkrijgen voor de wet. Een voorbereidende stap tot het realiseren van die exoterische component vond plaats in juni 1924.

= **29 juni 1924**: statutenwijziging van de als rechtspersoon in het handelsregister ingeschreven *Verein des Goetheanum der freien Hochschule für Geisteswissenschaft (Goetheanum Verein)*. Deze wijziging werd unaniem vastgesteld door de selecte groep stemgerechtigde leden van die *Goetheanum Verein* en behelsde de omvorming van de *Goetheanum Verein* tot onderafdeling van een nog op te richten rechtspersoon (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*. Tevens werd in die vergadering

unaniem besloten de zittende bestuursleden van de *Anthroposophische Gesellschaft* als zodanig in het bestaande bestuur van de *Goetheanum Verein* op te nemen, een eerste aanzet tot wat Rudolf Steiner beoogde als “*einheitliche*” constitutie. Deze benoeming in het bestuur hield impliciet hun opname in als gewoon lid van het selecte ledenbestand van de *Goetheanum Verein*. Al verliepen met name deze benoemingen in het licht van de statuten van de *Goetheanum Verein* rommelig – de benoeming tot lid had expliciet aan de benoeming als bestuurslid vooraf moeten gaan – de uitkomst voldeed aan de bedoelingen en was kennelijk aanvaardbaar voor de aanwezige notaris. Een per saldo acceptabele besluitvorming.

Rudolf Steiner sprak zich bij deze gelegenheid voor het eerst in detail uit over zijn concept voor de nog nieuw op te richten *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft*, met daar binnen de *Anthroposophische Gesellschaft im engeren Sinne* (d.w.z. de A.G.) als één van vier onderafdelingen; een concept dus gericht op de inrichting van één (exoterische) vereniging A.A.G. met als onderafdeling daar binnen zijn esoterische kern A.G.(*im engeren Sinne*), zie lit-3, blz. 497 e.v.

Die A.A.G. was op dat moment dus nog niet meer dan een concept. Het al of niet voortbestaan van de toen bestaande *Anthroposophische Gesellschaft* van 1923 was bij deze statutenwijziging van de *Goetheanum Verein* niet feitelijk in het geding.

De statuten-wijziging van de *Goetheanum Verein* van 29 juni 1924 werd niet formeel ingeschreven in het handelsregister, echter wel geëffectueerd in het handelen van het bestuur (lit.-3, blz. 501 e.v.).

In de maanden die volgden werd duidelijk dat dit voornemen tot een nieuw op te richten *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* op bezwaren stuitte vanwege de daarbij noodzakelijke overdracht van rechten en eigendommen van de *Goetheanum Verein* aan die nieuwe A.A.G. Dat bracht Rudolf Steiner tot het hier na te noemen besluit de reeds sinds 1911 operationele rechtspersoon *Goetheanum Verein* zelve tot *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* om te vormen.

= 8 februari 1925: opnieuw een statutenwijziging van de *Goetheanum Verein*: deze bestaande rechtspersoon werd nu voortgezet onder de naam en met de doelstelling van (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* (omdat deze tot nu toe in artikel 1 van zijn statuten als *Verein* is aangemerkt, kort ik die naam in het vervolg af als V.A.A.G.). Deze V.A.A.G. verkreeg vier onderafdelingen, waar onder de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft*. Tot deze ingrijpende statutenwijziging werd, in wettelijk voorgeschreven aanwezigheid van de notaris, statutair correct en unaniem besloten door de selecte groep erkende stemgerechtigde gewone leden, die vervolgens eveneens correct en unaniem uit hun midden als enige bestuursleden benoemden de zelfde personen die het esoterische bestuur vormden van de *Anthroposophische Gesellschaft*. Bij dit besluit was Rudolf Steiner vanwege zijn ziekbed niet aanwezig, hij werd vertegenwoordigd door de tweede voorzitter van de *Goetheanum Verein* Dr. Grosheintz. Deze statutenwijziging bevatte twee procedurele onvolkomenheden, die voor de notaris en voor de inschrijving in het handelsregister kennelijk niet belemmerend waren: 1^e - in artikel 1 werd deze wijziging verwoord als rechtsopvolging, waar is bedoeld naamsverandering (lit.-1); 2^e - er werd niet geëxpliciteerd dat de besluitvorming op 8 februari 1925 zich voltrok op basis van een niet formeel ingeschreven statutenwijziging en bestuurs-benoeming van 29 juni 1924.

Het verslag van de vergadering bevat geen mededelingen over de bedoelingen met de aldus gevormde (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* en evenmin over de bedoelingen met de nu voor het eerst – en nog slechts in naam – op papier verschijnende onderafdeling *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* (lit-3, blz. 559 e.v.).

Behalve in deze naam *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* kwam de verhouding van de V.A.A.G. tot de A.G., en ook het voortbestaan van de A.G., bij dit “oprichtings”-gebeuren van de V.A.A.G. op geen enkele manier expliciet aan de orde. Aan de vergadering ging een voorbespreking vooraf voor *Mitglieder der Anthroposophischen Gesellschaft*. Over de inhoud daarvan bestaat geen informatie (lit.-1), maar formele besluiten over de het voortbestaan van de A.G. kunnen daar, gelet op tekst van de aankondiging, niet zijn genomen (lit.-3, bijlage blz. 48).

De conclusie moet zijn, dat op 8 februari de *V.A.A.G.* legaal correct is gevormd uit de als rechtspersoon sinds 1911 bestaande *Goetheanum Verein*.

Het voortbestaan van de *A.G.* als entiteit in het geestesleven bleef bij deze gelegenheid ongenoemd en ongemoeid. Ergo, de *A.G.* bleef op dat moment voortbestaan met zijn leden en met zijn esoterische bestuur, dat in personele unie in de besturen van andere onderdelen van de constitutie kon participeren. Ledenkaarten bleven op naam gesteld van de *A.G.*

De statutenwijziging van 8 februari 1925 – de laatste die door Rudolf Steiner inhoudelijk werd voorbereid – betekende in mijn perceptie niet alleen procedureel een zwenking ten opzichte van de plannen van 29 juni 1924, maar vooral ook conceptueel. Het concept voor een **nieuw** op te richten *A.A.G.* met als een onderafdeling daarvan de *A.G. (im engeren Sinne)* – d.w.z. de exoterische en de esoterische component binnen één vereniging – maakte plaats voor een concept dat de *V.A.A.G.* vormde uit een **bestaande** rechtspersoon, die als onderdeel in zich op nam de administratieve functie (*Administration*) van de *A.G.*, niet de *A.G.* zelve.

Ik leg het zo uit, dat die statuten van 8 februari de *A.G.* als esoterische entiteit naast de exoterische institutie *V.A.A.G.* autonoom lieten voortbestaan, met de *Administration der A.G.* als verbindende schakel. Het realiseren van de beoogde eenheid van vereniging en beweging werd daarmee volledig afhankelijk van de nadere formulering van het verband tussen de autonome *A.G.* en de tot de rechtspersoon *V.A.A.G.* behorende *Administration der A.G.* Geen wonder dat Rudolf Steiner met het naar buiten brengen van deze constructie vooralsnog terughoudend wilde omgaan, in afwachting van de nog noodzakelijke preciseringen.

= 3 maart 1925: formele inschrijving van de (*Verein*) *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* in het handelsregister, als naamsverandering van de *Goetheanum Verein*, bekrachtigd door het op 8 februari in personele unie met het *A.G.*-bestuur benoemde *V.A.A.G.*-bestuur.

Blijkens de inschrijving in het handelsregister volgde de statutenwijziging van 8 februari 1925 op die van 25 april 1920 (lit.-3, bijlage blz. 58/59). De statutenwijziging van 29 juni 1924 viel daarmee weg uit de formele continuïteit; een opmerkelijke lacune, echter zonder feitelijke implicaties.

Ernstiger is, dat het woordgebruik van de inschrijving op onderdelen afweek van de tekst van de op 8 februari ter vergadering vastgestelde statutenwijziging. Wel is de *V.A.A.G.* zich blijven gedragen volgens de tekst van de statuten, maar niettemin ligt daar een begin van verwarring en controverses over de legaal van kracht zijnde formulering van de statuten van de *V.A.A.G.* Emanuel Zeylmans gaat daar in zijn biografie over Ita Wegman uitvoerig op in (lit.-10, blz. 327 en 328).

= 22 maart 1925: mededeling van het bestuur van de *Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft* over de besluiten van 8 februari, in het *Nachrichtenblatt* van de vereniging (lit.-3, blz. 567 e.v.). Een zeer versluierde mededeling, die teruggreep op de door Rudolf Steiner op 29 juni 1924 uitgesproken bedoelingen. Dat inmiddels de *V.A.A.G.* tot stand was gebracht uit een omvorming van de *Goetheanum Verein* werd nergens genoemd en ook niet dat de in de aanhef van de mededeling genoemde *Generalversammlung* die van de *Goetheanum Verein* was. De statuten waar onder de *V.A.A.G.* op 8 februari van start ging bleven onvermeld (dat laatste mogelijk op aanwijzing van Rudolf Steiner, die deze statuten onvoldoende rijp achtte: lit.-10, blz. 150, 328, 347). Hoe zich het lidmaatschap van de *V.A.A.G.* kwam te verhouden tot dat van de *A.G.* viel uit de mededeling niet op te maken. Voor leden van de *A.G.* buiten de directe kring van de *Goetheanum Verein* moet deze mededeling onbegrijpelijk zijn geweest en zijn gebleven. Hoe Rudolf Steiner deze kreupele uitleg door zijn mede-bestuursleden heeft opgevat is onbekend; hij overleed op 30 maart.

Het resulteerde er niettemin in dat de op 8 februari 1925 vigerende leden van de *A.G.* werden geadministreerd door de *V.A.A.G.* en als gewoon lid daarvan werden opgenomen – krachtens de bevoegdheid van het bestuur, echter zonder zich individueel voor de *V.A.A.G.* te hebben aangemeld en zonder het uitschrijven van nieuwe lidmaatschapskaarten. Nadien bleef de aanmelding van leden onveranderd verlopen volgens de bepalingen van het oprichtings-statuut van de *A.G.* door

tussenkomst van de landelijke verenigingen, nu echter geadministreerd als lid door de V.A.A.G. en bekrachtigd door zijn bestuur. Wel bleven de ledenkaarten op naam gesteld van de A.G. Alles bij elkaar verre van consistent. Geen wonder dat dit mee een rol speelde in latere controverses zoals die rond 1934/1935; ook toen nog waren de meeste leden met de statuten van de V.A.A.G. niet bekend en bestond bij hen nauwelijks besef van de constitutionele verhoudingen binnen de vereniging en van de implicaties daarvan voor hun lidmaatschap van A.G. of/en V.A.A.G. (lit.-10, blz. 214 en 327/328).

De *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft* kwam in de constitutionele praktijk vanaf februari 1925 niet voor en aan die onderafdeling is ook nadien op geen manier invulling gegeven.

De A.G. is op 8 februari 1925 dan wel niet opgeheven, de werkelijkheid is dat sedert het sterven van Rudolf Steiner in 1925 aan het voortbestaan van de A.G. in formele zin geen enkele inhoud is gegeven (behoudens een inlas op de algemene ledenvergadering van de V.A.A.G. in december 1925, lit.-1, blz. 19).

Nadien doorgevoerde statutenwijzigingen van de V.A.A.G. vonden voor zover mij bekend procedureel correct plaats op grond van goedkeuring door de gewone leden. Drie markante statutenwijzigingen springen er uit:

= 14 April 1935: statutenwijziging van de V.A.A.G. Een wijziging waarbij elementen van het oprichtings-statuut van de A.G. werden ingebouwd in de statuten van de V.A.A.G. ten einde die statuten steeds meer in de geest van Rudolf Steiners oprichtings-statuut van de A.G. te brengen. (lit.-10, pag. 331/332). Hierin is een streven vanuit het toenmalige bestuur herkenbaar om de A.G. zo veel mogelijk in de V.A.A.G. te doen op gaan. Hoe ondoordringelijk de constitutionele achtergronden van dit gebeuren voor de leden moeten zijn geweest beschrijft Emanuel Zeylmans (lit.-10, pag. 327/328/329). Dat heeft die leden overigens niet verhinderd de statutenwijziging formeel correct goed te keuren

De positie van de *Anthroposophische Gesellschaft* zelve en het al dan niet voortbestaan daarvan bleven in de voorstellen voor deze statutenwijziging van de V.A.A.G. ongenoemd en ongemoeid. Het opnemen van elementen uit het oprichtings-statuut van de A.G. in de statuten van de V.A.A.G. ging niet gepaard met wijzigingen van dat oprichtings-statuut; dat bleef onveranderd gehandhaafd. De uitspraak van Emanuel Zeylmans, dat het oprichtings-statuut bij deze gelegenheid in de V.A.A.G.-Statuten op ging en dat daarmee de grondstructuur van de *Weihnachtstagung-1923* ten einde kwam (lit.-10, blz. 328 onderaan), is pas ten volle van toepassing op de statutenwijziging van 17 april 1965.

= 17 April 1965: statutenwijziging van de V.A.A.G. met onder andere de volgende veranderingen. In artikel 1 verviel de aanhef uit 1925, volgens welke de V.A.A.G. was ontstaan als rechtsopvolger van de *Goetheanum Verein*. Aan artikel 3 werd een aanvangszin toegevoegd, luidende: "*De vereniging (d.w.z. de V.A.A.G.) ziet haar taken en doelstellingen in het verlengde van de "Prinzipien" die haar door Rudolf Steiner zijn meegegeven en die tijdens de oprichtingsbijeenkomst met kerstmis 1923 door de leden werden aangenomen*". Met deze wijzigingen, benevens het opnemen van de *Prinzipien* van de A.G. als aanhangsel van de statuten van de V.A.A.G., maakte de V.A.A.G. in feite de identiteit van de A.G. tot de zijne. De V.A.A.G., in 1925 voortgekomen uit de *Goetheanum Verein* van 1911, identificeerde zich met de oprichting van de A.G. tijdens de *Weihnachtstagung-1923*. Juridisch manifesteert zich in die identificering een volledige fusie tussen A.G. en V.A.A.G. Inhoudelijk werd deze identificering kennelijk gerechtvaardigd vanuit de opvatting dat Rudolf Steiners grondsteenlegging tijdens de *Weihnachtstagung-1923* het geheel van de toen nog deels als concept voor ogen staande constitutie omvatte, de *allgemeine anthroposophische Gesellschaft*. De leden die deze ingrijpende statutenwijziging goedkeurden zullen niet bij benadering hebben doorzien wat de betekenis van hun handelen was en in welke hoedanigheid (lid van de A.G., van de V.A.A.G., of van beide) zij hun stem uitbrachten.

Wat hier van de kant van de V.A.A.G. als een feitelijke fusie werd neergezet vond geen ondersteuning in een dienovereenkomstig besluit (goedvinden) van de A.G. als wederpartij; die bleef als zodanig buiten spel.

= **12 april 2014**: statutenwijziging van de V.A.A.G., die o.a. een eind maakte aan het vermelden van onderafdelingen waar onder de *Administration der Anthroposophischen Gesellschaft*. In juridische zin een correcte aanpassing aan de door de jaren heen geworden werkelijkheid, kennelijk bedoeld om een punt te zetten achter alle onduidelijkheden rond de constitutie. En daar mee een definitieve bevestiging van het in juridische zin geheel op gaan van de identiteit van de A.G. in de V.A.A.G.

Ook in dit geval een éézijdig besluit van de V.A.A.G. De *Anthroposophische Gesellschaft* heeft zich nimmer formeel opgeheven. Bij alle statutenwijzigingen van de V.A.A.G. is het oprichtings-statuut van de A.G. als zodanig ongewijzigd gebleven en het wordt wat de aanvraag-procedure voor het lidmaatschap van de vereniging betreft nog steeds nagekomen.

Samenvattende conclusies:

Het juridisch/formele proces waarin de V.A.A.G. door verschillende statutenwijzigingen heen is geworden tot wat die nu is, kan worden bestempeld als: niet zonder onvolkomenheden maar kennelijk voor de wettelijk aanwezige notaris en voor de wettelijke inschrijving in het handelsregister aanvaardbaar. De statutenwijzigingen voldeden aan de bedoelingen en ze werden aldus vastgesteld door de stemgerechtigde leden.

Tegen die achtergrond kunnen de uiteindelijke V.A.A.G.-statuten 2014 naar de letter worden opgevat als een voor de wet (het verenigings-recht) correcte consolidatie van het wordingsproces van de constitutie.

Niet de formele continuïteit van de V.A.A.G. moet onze aandacht opeisen, maar we moeten ons bekommeren over de mate waarin die V.A.A.G. de identiteit van de A.G. tot de zijne heeft gemaakt, en over het feit dat we als leden onvoldoende hebben voorzien op welke principiële keuzes dat berustte.

Mijn belangrijkste conclusies aangaande het wordingsproces van de constitutie zijn:

= Rudolf Steiners oorspronkelijke concept voor de *allgemeine anthroposophische Gesellschaft* behelsde tijdens de *Weihnachtstagung-1923* – en nog steeds in juni 1924 – de éénwording van esoterische A.G. en wereldse A.A.G. binnen één nieuwe vereniging A.A.G.: een nieuwe rechtspersoon met de bestaande A.G. als impulserend esoterisch centrum.

= De wezenlijke en dwingende noodzaak voor Rudolf Steiner om uiteindelijk in februari 1925 te onderscheiden tussen een autonome esoterische A.G. en een autonome wereldse V.A.A.G., verbonden via een *Administration der A.G.* is niet onderkend; er is geen gevolg aan gegeven.

= Door voort te borduren op het – door Rudolf Steiner in 1925 verlaten – concept van de *Weihnachtstagung-1923* ontwikkelde de V.A.A.G. zich éézijdig tot een wereldse vereniging die de identiteit van de A.G. in zich op nam, een integratie die zelfs verder ging dan Rudolf Steiners aanvankelijke concept voor een rechtspersoon A.A.G. met de entiteit A.G. als herkenbaar esoterisch centrum.

= De esoterische A.G. is sinds 1925 in diepe slaap beland; aan de verbindende functie van de *Administration der A.G.* is geen invulling gegeven. Opgeheven is de A.G. echter nimmer.

= De leden vormen sinds de *Weihnachtstagung-1923* een ononderbroken keten, met lidmaatschapskaarten op naam van de A.G., zoals Rudolf Steiner die onmiddellijk na de *Weihnachtstagung* voor de nieuwe A.G. heeft uitgegeven en ondertekend. De positie van de leden in de nadien geworden constitutie is ondoorzichtig.